

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Agnieszka Judzińska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

PRZEMIANY W POLSKIM PRZEMYŚLE CUKROWNICZYM W LATACH 2010-2016

TRANSFORMATIONS IN POLISH SUGAR INDUSTRY IN THE YEARS 2010-2016

Słowa kluczowe: cukier, przemysł cukrowniczy, wyniki ekonomiczno-finansowe, regulacja rynku

Key words: sugar, sugar industry, financial and economic results, market regulation

JEL codes: L5, Q13, Q18

Abstrakt. Celem artykułu jest przedstawienie najważniejszych zmian, które zaszły w polskim przemyśle cukrowniczym w latach 2010-2016. Szczególną uwagę zwrócono na przemiany strukturalne, stan ekonomiczno-finansowy sektora oraz wyniki handlowe. Krajowy przemysł cukrowniczy jest silnie skoncentrowany i ma charakter oligopolu. Po przejściowym spadku w latach 2013-2015, w 2016 roku odnotowano ponowny wzrost przychodów i znaczną poprawę wskaźników finansowych. Dobra sytuacja ekonomiczna sektora oraz ponowny wzrost aktywności inwestycyjnej są pozytywną informacją przed zbliżającymi się zmianami w systemie regulacji rynku cukru.

Wstęp

Polska należy do kluczowych producentów cukru w Europie, a przemysł cukrowniczy stanowi ważny dział polskiej gospodarki żywnościowej. Cukier jest głównym środkiem słodzącym wykorzystywanym przez większość branż wtórnego przetwórstwa żywności. Znajduje on także zastosowanie w innych gałęziach przemysłu [Hamulczuk, Szajner 2015]. Z uwagi na silne powiązanie z bazą surowcową, przemysł cukrowniczy wpływa także na przemiany w rolnictwie, w tym m.in. na stopień koncentracji upraw buraków oraz intensyfikację produkcji rolnej [Kapusta 2012]. Czynniki warunkujące rozwój przemysłu cukrowniczego można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią czynniki o charakterze rynkowym, na które składa się sytuacja na światowym rynku cukru, w tym przede wszystkim uwarunkowania popytowe i poziomy cen. Druga grupa czynników wynika ze specyfiki funkcjonowania przemysłu cukrowniczego przejawiającej się w jego ścisłym powiązaniu z rolnictwem oraz konieczności przestrzegania przez producentów cukru ustawowych regulacji WPR [Kondrakiewicz 2008].

Podstawy wspólnej organizacji rynku cukru w Unii Europejskiej (UE) zostały zdefiniowane w 1967 roku, a ostatnie zmiany w systemie regulacji wprowadzono podczas reformy przeprowadzonej w latach 2006-2010. Do głównych mechanizmów regulujących rynek cukru w UE należą: limitowanie podaży (kwoty produkcyjne), ceny urzędowe obejmujące cenę referencyjną cukru i cenę minimalną na buraki oraz regulacje handlowe, w tym dopłaty do eksportu (obecnie zawieszony) i system ceł oraz kontyngentów importowych [Mucha 2014a,b]. Postępująca globalizacja, liberalizacja światowego handlu produktami rolno-spożywczymi, następstwa reformy rynku oraz liczne porozumienia bilateralne z krajami rozwijającymi się sprawiły, że krajowy sektor cukrowniczy jest coraz silniej powiązany z rynkiem światowym [Hryszko, Szajner 2013].

Materiał i metodyka badań

Celem artykułu jest przedstawienie najważniejszych zmian, które zaszły w ostatnich latach w polskim przemyśle cukrowniczym. Wykorzystano literaturę przedmiotu, publikowane i niepublikowane dane GUS, Agencji Rynku Rolnego (ARR) oraz Ministerstwa Finansów (MF),

jak również materiały Związku Producentów Cukru (ZPC) w Polsce. Dane statystyczne użyte do analizy obejmowały lata 2010-2016 i dotyczyły przemysłu cukrowniczego w zakresie zmian strukturalnych, wyników produkcyjnych, finansowych oraz handlowych przy uwzględnieniu bieżących uwarunkowań rynkowych i prawnych dotyczących sektora. W badaniach wykorzystano analizę porównawczą w czasie. Wyniki badań przedstawiono w formie tabelarycznej oraz graficznej.

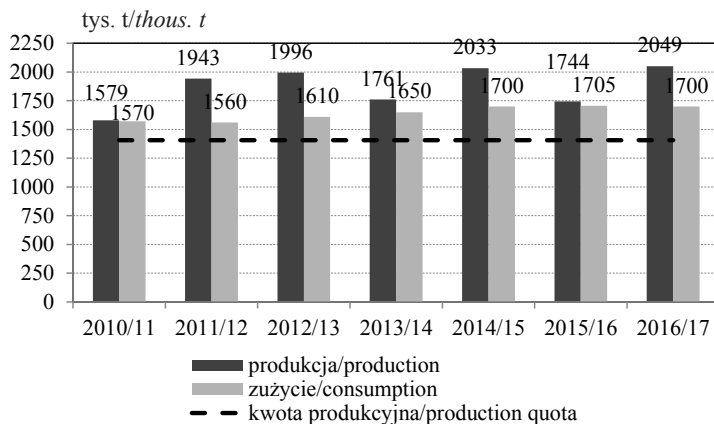
Wyniki badań

Struktura podmiotowa polskiego przemysłu cukrowniczego jest silnie skoncentrowana i ma charakter oligopolu. Funkcjonowanie oligopolu determinowane jest głównie przez obowiązujący system regulacji rynku. Kwoty produkcyjne przydzielane są poszczególnym producentom, co skutecznie uniemożliwia wejście do sektora nowym podmiotom. Buraki cukrowe przetwarzane są obecnie w 18 cukrowniach, działających w strukturach czterech koncernów cukrowniczych, przy tym prawie 60% udziału w polskim rynku mają trzy niemieckie holdingi cukrowe. Sektor zdominowany jest przez duże firmy przemysłowe dysponujące 100-procentowym udziałem w zatrudnieniu, jak i wartości sprzedaży całej branży. W 2016 roku średnia produkcja cukru w przeliczeniu na cukrownię wyniosła 116 tys. t w porównaniu do 80 tys. t w 2010 roku.

W polskich cukrowniach postępuje proces racjonalizacji zatrudnienia, którego wielkość w analizowanym okresie zmniejszyła się o około 20%, do 3,3 tys. osób. Redukcja zatrudnienia oraz wysoki poziom koncentracji branży przelożyły się na poprawę wydajności pracy. W 2016 roku jej wysokość mierzona wartością produkcji na jednego zatrudnionego wyniosła 1489 tys. zł, tym samym była o ponad połowę wyższa niż w 2010 roku. Znacząco zwiększyła się także techniczna wydajność pracy – z 350 do 630 tys. t na osobę.

Postępująca koncentracja przemysłu cukrowniczego oraz postęp technologii upraw buraków cukrowych wpływają pozytywnie na jakość i wydajności bazy surowcowej. Obecnie buraki cukrowe uprawiane są przez duże, efektywne gospodarstwa rolne, położone w regionach charakteryzujących się najkorzystniejszymi warunkami klimatyczno-glebowymi. W omawianym okresie liczba plantatorów zmniejszyła się o 11%, do 34 tys., przy jednoczesnym wzroście powierzchni przeciętnej plantacji z 5,4 do 6,1 ha. Zjawiskom tym towarzyszył wzrost plonowania – z 483 do 655 dt, oraz zwiększona zawartość cukru w korzeniach buraków cukrowych – do 15,5%.

Produkcja cukru w Polsce, pomimo określonego limitu, charakteryzuje się dużą zmiennością, determinowaną w głównej mierze warunkami pogodowo-klimatycznymi, od których uzależniona jest podaż i jakość surowca. W sezonach z korzystnymi warunkami atmosferycznymi produkcja cukru w Polsce przekracza zazwyczaj 2 mln t. Jednocześnie średnio raz na pięć lat, złe warunki pogodowe sprawiają, że podaż surowca spada poniżej poziomu zapotrzebowania

Rysunek 1. Produkcja i zużycie cukru

Figure 1. Production and consumption of sugar

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz raportów [Rynek Cukru... 2011, 2013, 2016]

Source: own study based on CSO data and reports [Rynek Cukru... 2011, 2013, 2016]

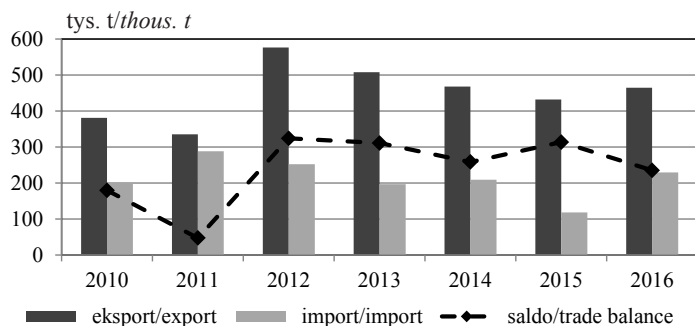
na cukier na rynku krajowym lub jest zbliżona do niego. W omawianym okresie taka sytuacja wystąpiła dwukrotnie (w sezonach 2010/2011 i 2015/2016), tym niemniej ani razu produkcja nie była mniejsza od przyznanej Polsce kwoty produkcyjnej (1,4 mln t od 2009 roku) (rys. 1). W kampanii 2015/2016 produkcja cukru w relacji do poprzedniego sezonu zwiększyła się o 42%, z 1464 do 2084 tys. t. Wzrost wolumenu produkcji był wynikiem dużej podaży dobrej jakości surowca (wyższe plony i zbiory) oraz większej kontrakcji buraków cukrowych.

Dla rozwoju przemysłu cukrowniczego istotne znaczenie ma długookresowy trend zapotrzebowania na cukier [Kondrakiewicz 2014]. W latach 2010-2016 popyt na cukier na rynku krajowym zwiększył się z 1570 do 1700 tys. t. W strukturze zużycia, głównie z uwagi na wzrost cen detalicznych i zmiany modelu odżywiania, wyraźnie zmalało wykorzystanie cukru w gospodarstwach domowych. W 2016 roku jednostkowe spożycie cukru (bez zawartego w artykułach spożywczych) wyniosło 13 kg/os. w porównaniu do 15,6 kg/os. w 2010 roku. Jednocześnie o ponad 1/4 zwiększyło się zużycie cukru w przemyśle spożywczym oraz innych dziedzinach gospodarki (w tym głównie w przemyśle chemicznym i farmaceutycznym).

Regulacje unijnego rynku cukru nie pozwalają na wykorzystanie nadwyżek produkcyjnych na cele spożywcze na rynku krajowym. Skutkuje to z jednej strony nałożeniem na producentów obowiązku eksportu cukru pozakwotowego, z drugiej koniecznością uzupełnienia krajowego zaopatrzenia importem surowca z krajów trzecich. Duży potencjał produkcyjny sprawia, że polski sektor cukrowniczy pozostaje eksporterem netto. Obroty handlowe cukrem charakteryzują się znacznymi wahaniami, o czym decyduje duża zmienność wolumenu produkcji i nadwyżek podaży na rynku wewnętrznym, a także wahania cen na rynku międzynarodowym wpływające na opłacalność transakcji eksportowych.

W omawianym okresie współczynnik zmienności eksportu wyrażonego w ujęciu wartościowym wyniósł 0,26, importu zaś 0,29. Po bardzo dużym wzroście w 2012 roku, w kolejnych trzech latach, głównie z uwagi na niskie ceny transakcyjne, obroty handlowe przemysłu cukrowniczego systematycznie się zmniejszały. Ponowne ich ożywienie nastąpiło dopiero w 2016 roku i było wynikiem wzrostu cen na rynku globalnym (rys. 2). Rozwojowi wywozu sprzyjały także wysoka podaż oraz opłacalna rafinacja cukru surowego. W rezultacie w 2016 roku wartość eksportu cukru w relacji do 2010 roku była wyższa o 21%, a importu o 14%. Wyższa dynamika wzrostu eksportu sprawiła, że dodatnie saldo obrotów handlowych cukrem zwiększyło się z 93 do 120 mln euro.

Przemysł cukrowniczy na tle całego sektora spożywczego charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem wskaźników finansowych. Sytuacja ekonomiczna sektora zależy od wielu czynników, w tym koniunktury na rynku wewnętrznym i zewnętrznym, relacji cenowych produktu finalnego i surowca, efektywności gospodarowania, a także struktury rynku i sposobu jego regulacji [Judzińska, Szajner 2015]. Wyplacona pomoc restrukturyzacyjna, poprawa efektywności przetwórstwa oraz dobra koniunktura na rynku sprawiły, że przemysł cukrowniczy w latach 2010-2012 notował duże zyski i osiągał bardzo wysoką rentowność. Pierwsze symptomy

Rysunek 2. Obroty handlu zagranicznego cukrem
Figure 2. Sugar trade
 Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych MF o wynikach handlu zagranicznego
Source: own study based on unpublished data from the Ministry of Finance on the results of foreign trade

Tabela 1. Wybrane wskaźniki ekonomiczno-finansowe przemysłu cukrowniczego
 Table 1. Selected economic and financial indicators of the sugar industry

Wyszczególnienie/Specification	Rok/Year			
	2010	2012	2015	2016
Przychody netto w cenach bieżących [mln zł]/ Net revenues in current prices [mln PLN]	3970,8	6659,1	4371,4	5629,7
Zysk netto [mln zł]/Net profit [mln PLN]	654,4	1666,9	279,9	955,3
Rentowność sprzedaży/Sales profitability [%]	14,3	21,9	9,2	21,0
Bieżąca płynność finansowa/Current financial liquidity	3,3	3,5	3,5	4,0
Nakłady inwestycyjne [mln zł]/ Investment expenditure in current price [mln PLN]	289,1	290,3	190,8	215,6

Zródło: niepublikowane dane GUS pochodzące z firm składających sprawozdania finansowe F-01
 Source: unpublished CSO data from the companies submitting the F-01 financial statements

pogorszenia sytuacji ekonomiczno-finansowej pojawiły się w 2013 roku i ten niekorzystny trend kontynuowany był także w dwóch kolejnych latach. W 2015 roku wartość netto przychodów w cenach bieżących wyniosła niespełna 4,4 mln zł, tym samym była niższa o około 5% niż w 2010 roku i o ponad 15% niż w rekordowym 2012 roku. Duża produkcja, wysokie ceny zbytu cukru oraz znaczny wzrost eksportu przyczyniły się do ponownego wzrostu przychodów, które w 2016 roku osiągnęły poziom 5,6 mln zł. Większe przychody przy ograniczonych możliwościach redukcji kosztów wpłynęły korzystnie na wynik finansów branży. W 2016 roku zysk netto zwiększył się ponadtrzykrotnie z 280 do 955 mln zł (tab. 1).

Pomimo przejściowego spadku przychodów i zysku, wskaźniki rentowności (zarówno sprzedaży, jak i kapitału własnego) przemysłu cukrowniczego w całym analizowanym okresie utrzymywały się na relatywnie wysokim poziomie. Do 2012 roku wykazywały tendencję wzrostową, a w kolejnych trzech latach malały. W 2016 roku wszystkie wskaźniki oceny kondycji finansowej branży ponownie znacząco się poprawiły. Rentowność netto w relacji do poprzedniego roku zwiększyła się z 6,4 do 17%, rentowność brutto zaś z 9,2 do 21%. Wartość tych mierników była przy tym znacznie wyższa niż w całym przemyśle spożywczym. Wzrosła także z 5 do 14% wartość wskaźnika kapitału własnego ROE. W omawianym okresie systematycznie malało zadłużenie całkowite przemysłu cukrowniczego. W 2016 roku zobowiązania ogółem stanowiły 27% aktywów, tj. o blisko 9 p.p. mniej niż w 2010 roku. Jednocześnie poziom całkowitego zadłużenia cukrowni był o około 40% niższy od średniego w sektorze spożywczym.

Inwestycje warunkują właściwy rozwój przemysłu cukrowniczego, stanowią także niezbędny element poprawy jego konkurencyjności. W latach 2010-2012 aktywność inwestycyjna producentów cukru utrzymywała się na stabilnym poziomie wynoszącym około 280 mln zł rocznie i przewyższała wartość amortyzacji przeciętnie o 1,2%. W kolejnych trzech latach wraz z pogorszeniem się wyników ekonomiczno-finansowych nakłady inwestycyjne obniżały się o 13% rocznie. Ponowne ożywienie aktywności inwestycyjnej nastąpiło dopiero w 2016 roku. Wysokość nakładów, relacji do 2015 roku, zwiększyła się o 13% do 215 mln zł. Zwiększyła się także stopa inwestycji (z 0,86 do 0,95%). W strukturze nakładów inwestycyjnych dominowały maszyny i urządzenia, zmniejszył się zaś udział budynków i lokali oraz pozostałych inwestycji. Cukrownie inwestowały głównie w linie technologiczne, gospodarkę magazynową oraz systemy energetyczne. W ostatnich latach szereg inwestycji ukierunkowany były także na dywersyfikację działalności gospodarczej (przejmowanie przedsiębiorstw z innych branż przetwórstwa żywności). Innym obszarem nowych inwestycji było wytwarzanie energii z biomasy [Hryszko, Szajner 2013].

Podsumowanie i wnioski

Krajowy przemysł cukrowniczy jest silnie skoncentrowany i ma charakter klasycznego oligopolu. Zakończenie procesów restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych sprawiło, że w chwili obecnej na rynku funkcjonują jedynie największe, najbardziej nowoczesne i wydajne cukrownie. Odnotowano spadek zatrudnienia oraz poprawę wydajności pracy. Przeciętna produkcja cukru w przeliczeniu na zakład zwiększyła się o blisko 50%, udział zaś dużych firm przemysłowych w zatrudnieniu i wartości sprzedaży całego sektora osiągnął 100%.

Zmiany strukturalne w polskim cukrownictwie widoczne były także na poziomie rolnictwa. Nastąpił dalszy wzrost koncentracji i wydajności uprawy. Baza surowcowa krajowego przemysłu cukrowniczego została ograniczona do regionów odznaczających się najkorzystniejszymi warunkami glebowo-klimatycznymi.

Sytuacja ekonomiczno-finansowa przemysłu cukrowniczego podlegała częstym wahaniom. Po przejściowym spadku w latach 2013-2015, w 2016 roku nastąpił ponowny wzrost przychodów i znaczna poprawa wskaźników finansowych, w tym rentowności branży. Był to efekt wzrostu cen na rynku globalnym oraz dużej produkcji cukru w kampanii 2016/2017. Dobra sytuacja finansowa sektora oraz ponowny wzrost aktywności inwestycyjnej stanowią ważny atut w perspektywie zbliżających się zmian w systemie regulacji rynku cukru.

Zaplanowana na koniec września 2017 roku kolejna reforma regulacji unijnego rynku cukru, zakładająca m.in. zniesienie kwotowania produkcji oraz cen minimalnych buraków cukrowych, będzie ogromnym wyzwaniem dla krajowych producentów. Zgodnie z nowymi ustaleniami przestaną obowiązywać restrykcje dotyczące zagospodarowania cukru pozakwotowego. Zlikwidowane zostanie także ograniczenie eksportu, przy zachowaniu wcześniej uzgodnionego w ramach porozumień o wolnym handlu importu cukru trzcinowego na rynek unijny. Brak limitów produkcyjnych może przyczynić się do wzrostu produkcji oraz spadku cen cukru. Jednocześnie wzrost liczby bezcłowych i preferencyjnych kontyngentów importowych może zwiększać presję na unijnych plantatorów i przetwórców (wzrost znaczenia importu dla zaopatrzenia krajowego rynku).

Duże wyzwanie dla sektora stanowiąć będzie także ewentualna liberalizacja światowego handlu w ramach WTO oraz stale nasilająca się konkurencja ze strony producentów cukru trzcinowego (znacznie tańszego w produkcji) i producentów izoglukozy. Wpływ tych zmian na kondycję krajowego przemysłu cukrownictwa będzie w znacznym stopniu zależał od koniunktury na rynku światowym, w tym głównie od poziomu ceny cukru, i rozwoju popytu. Rozwój krajowego cukrownictwa nie będzie możliwy bez dalszego wzrostu konkurencyjności sektora (w tym poprawę efektywności i innowacyjności koncernów), jak również bez silnej współpracy pomiędzy producentami cukru a plantatorami buraków cukrowych.

Literatura/Bibliography

- GUS. 2011-2016. *Rocznik statystycznych rolnictwa* (Statistical Yearbook of Agriculture). Warszawa: GUS.
- Hamulczuk Mariusz, Piotr Szajner. 2015. Ceny cukru w Polsce i ich determinanty (Sugar prices in Poland and their determinants). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 4 (365): 59-80.
- Hryszko Krzysztof, Piotr Szajner. 2013. *Sytuacja na światowym rynku cukru i jej wpływ na możliwości uprawy buraków cukrowych w Polsce* (The situation on the global sugar market and its impact on the possibilities of growing sugar beet in Poland). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Judzińska Agnieszka, Piotr Szajner. 2015. Polski przemysł cukrowniczy – branża silnie regulowana o oligopolistycznej strukturze. [In] *Przemysł spożywczy – mikrootoczenie, inwestycje, ekspansja zagraniczna* (Polish sugar industry – a highly regulated industry with an oligopolistic structure. [In] Food industry – micro-induction, investments, foreign expansion), ed. I. Szczepaniak, K. Firlej, 158-176. Kraków, Warszawa: UEK i IERiGŻ-PIB.
- Kapusta Franciszek. 2012. Przemiany cukrownictwa polskiego w warunkach Unii Europejskiej (Changes in the sugar industry in Poland in the conditions of the European Union). *Ekonomia* 4 (21): 126-142.

- Kondrakiewicz Teresa. 2008. Determinanty rozwoju przemysłu cukrowniczego (Factors of development of the sugar industry). *Barometr Regionalny* 3 (13): 65-75.
- Kondrakiewicz Teresa. 2014. Skutki interwencjonizmu na rynku cukru w Unii Europejskiej (Consequences of interventionism in the European Union sugar market). *Konteksty Społeczne* II (1/3): 40-51.
- MF (Ministry of Finance). Niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego (Unpublished data of the Ministry of Finance on the results of foreign trade). Warszawa: Ministerstwo Finansów.
- Mucha Marcin. 2014a. Porównanie przemysłu cukrowniczego w Polsce i w Niemczech po reformie regulacji unijnego rynku cukru (Comparison of sugar industry in Poland and Germany after the reform of the eu sugar market). *Roczniki Naukowe SERIA XVI* (3): 200-204.
- Mucha Marcin. 2014b. *Sytuacja na rynku cukru w obliczu przeobrażeń do i po 2017* The situation on the sugar market in the face of transformations to and after 2017). Konferencja surowcowa STC . Zamość: Związek Producentów Cukru w Polsce.
- Rynek Cukru. *Stan i Perspektywy (Sugar Market. Status and Perspective)* no. 38, 40 i 43. 2011, 2013, 2016. Warszawa: IERiGŻ-PIB.

Summary

The aim of the paper was to present the most important changes that took place in the Polish sugar industry in the years 2010-2016. Particular attention was paid to the structural changes, the economic and financial condition of the sector, as well as trade results. The domestic sugar industry is highly concentrated and is oligopolistic. Following a temporary fall in the years 2013-2015, in 2016 the revenue and significant improvement in financial ratios were recorded. The good economic situation of the sector and re-growth of investment activity are a positive aspect before the forthcoming changes in the sugar market regulation system.

Adres do korespondencji
mgr Agnieszka Judzińska (orcid.org/0000-0002-3633-1069)
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel. (22) 505 45 09
e-mail: agnieszka.judzinska@ierigz.waw.pl